

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának megállapításai a soroksári temetők felszámolása ügyében

1. A vizsgálat megindítása

2009. január 13-án érkezett meg hozzám a Soroksári Svábok Független Egyesülete elnökének és elnökhelyettesének, Zwick Józsefnek és Ott Sebőnek panasza a Budapest XXIII. kerületében, Soroksáron található egykori sváb temetők felszámolása ügyében. Állításuk szerint a Szentlőrinci úti temető kiürítésekor kegyeletsértő módon bántak az elhunytak maradványaival: a területet munkagépekkel forgatták fel, az emberi csontokat konténerekbe és zsákokba gyűjtötték. A panaszosok szerint nem lehet tudni, hogy mi lett a sorsa több mint 2200 egykori soroksári lakos földi maradványának. A panaszhoz utóbb csatlakozott a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke, Heinek Ottó is, akinek beadványát 2009. február 3-án kaptam meg.

A panaszban foglaltak felvetették a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok sérelmét, így az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény (Obtv.) 17. § (1) bekezdése alapján vizsgálatot indítottam.

Eljárásom keretében írásbeli tájékoztatást kértem a kerület polgármesterétől, a Soroksári Német Kisebbségi Önkormányzat elnökétől, valamint a Budapesti Temetkezési Intézet Zrt. vezérigazgatójától. Áttekintettem a kerületi önkormányzat képviselő-testületének a temetőket érintő döntéseit, és az Állami Számvevőszék és a Fővárosi Főügyészség 2007. évi vizsgálatainak megállapításait. Munkatársaim felkeresték a megszüntetett temetőket, és ott fényképfelvételeket készítettek. A minél alaposabb tényfeltárás érdekében felhasználtam az egykori soroksári temetők állapotáról szóló sajtóhíradásokat és televíziós felvételeket is.

Vizsgálatom során elemeztem a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény (Nektv.), a temetőkről és a temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény (Temető törvény) és az annak végrehajtására kiadott 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet előírásait. Tanulmányoztam a kegyeleti jogokkal kapcsolatban hozott alkotmánybírósági döntéseket. Áttekintettem továbbá a Polgári Törvénykönyvnek (Ptk.) a meghalt személy emlékének védelméről szóló rendelkezéseit, valamint a Büntető Törvénykönyvnek (Btk.) a panaszhoz kapcsolódó tényállásait.

A sváb közösség által használt három egykori temető közül a Vágó utcai (Déli temető) és a Szentlőrinci úti (Északi temető) helyzetét vizsgáltam. Eljárásom nem érintette az ún. Középtemető területének eladását. Ez a jogügylet ugyanis évekkel ezelőtt történt, azóta lakóingatlanok épültek ott. Így még ha helytálló is a panaszosok azon állítása, hogy jogsértő módon elmaradt ennek a temetőnek a kiürítése, ez a mulasztás ma már nem orvosolható.

2. Javasolt intézkedések

I. A feltárt visszásságok orvoslása érdekében megfogalmazott javaslatok

I.1. A Szentlőrinci temető kiürítésével összefüggésben feltárt visszásságok orvoslása érdekében az Obtv. 21. §-a alapján

kezdeményezem,

hogy Budapest Főváros XXIII. kerület Soroksár Önkormányzatának Képviselő-testülete határozatban kövesse meg a német (sváb) közösséget amiatt, hogy kegyeletsértő módon történt halottaik exhumálása.

I.2. A Szentlőrinci úti temetőben és a Déli temetőben tapasztalt kegyeletsértő állapot megszüntetése érdekében az Obtv. 21. §-a alapján

kezdeményezem,

hogy Budapest Főváros XXIII. kerület Soroksár Önkormányzatának Képviselő-testülete:

- soron kívül intézkedjék az esetlegesen még megtalálható emberi maradványok kegyeleti szempontoknak megfelelő összegyűjtése és elhelyezése iránt;
- szállítsa el a Déli temetőbe hordott lakossági hulladékot, építési törmelékot, valamint – a közterület-felügyelettel együttműködve – lépjen fel a területen való szemétkerakás ellen.

I.3. A Szentlőrinci úti temetőben és a Déli temetőben pótolhatatlan kulturális értékek semmisültek meg, mely sérelem már nem orvosolható. Információm szerint azonban a helyi lakosok egy része kegyeleti okból megőrzött az egykori temetőkből származó sírjeleket. Annak érdekében, hogy legalább ennyi fennmaradjon a temetőkből, az Obtv. 21. §-a alapján

kezdeményezem,

hogy Budapest Főváros XXIII. kerület Soroksár Önkormányzatának Képviselő-testülete – a helyi német kisebbségi önkormányzattal és a településen működő hagyományőrző szervezetekkel együttműködve – próbálja összegyűjteni a még fellelhető tárgyi emlékeket, és azokat a 2007. és 2008. évben hozott határozatai értelmében létrehozni kívánt emlékhelyen méltó környezetben helyezze el.

I.4. A Szentlőrinci úti temető kiürítésével összefüggésben feltárt visszásságok orvoslása érdekében az Obtv. 18. § (3) bekezdése alapján

felkérem

Budapest főjegyzőjét, hogy vizsgálja meg, az exhumálás a jogszabályi előírások szerint történt-e, így különösen:

- ezt a tevékenységet temetkezési szolgáltató tevékenység ellátására jogosult gazdasági társaság végezte-e;
- a sírnyitáshoz beszerezték-e az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (ÁNTSZ) illetékes intézetének engedélyét;
- hogyan maradhattak vélelmezhetően emberi csontok a temető területén;
- jogi értelemben kiürítettnek lehet-e egyáltalán tekinteni a temetőt.

I.5. A Szentlőrinci úti temető kiürítésével összefüggésben az Obtv. 18. § (3) bekezdése alapján

felkérem

az országos tisztifőorvost, hogy vizsgálja meg:

- jogszerűen adott-e ki az ÁNTSZ X.-XVII. Kerületi Intézete 2007. december 21-én közegészségügyi szakvéleményt a XXIII. kerületi temetőben történő exhumálás ügyében;
- a Szentlőrinci temetőből származó maradványok elhamvasztása során keletkezett hamvak szétszórásakor jelen volt-e – a 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet 20. § (4) bekezdésében előírt módon – az ÁNTSZ illetékes intézetének képviselője.

I.6. Az önkormányzati gazdálkodás törvényességének biztosítása érdekében az Obtv. 18. § (3) bekezdése alapján

felkérem

a Fővárosi Főügyészséget, hogy mind polgári jogi, mind büntetőjogi szempontból vizsgálja meg a Szentlőrinci úti temető kiürítésével összefüggésben kötött önkormányzati szerződéseket, illetve az ahhoz kapcsolódó kifizetés jogszerűségét.

II. A feltárt visszasságok jövőbeli megelőzése érdekében megfogalmazott javaslatok, intézkedések

II.1. A kisebbségi kulturális jogok érvényesülésével összefüggésben hivatalból indított vizsgálatom keretében át kívánom tekinteni a kisebbségi közösségek által használt temetők helyzetét, valamint azt, hogy milyen jogszabályi garanciák szükségesek azok megőrzése érdekében.

II.2. Az elhunytak holttestének és emlékének fokozottabb büntetőjogi védelme érdekében az Obtv. 25. §-a alapján

javaslom

az igazságügyi és rendészeti miniszternek, hogy dolgozza ki és terjessze az Országgyűlés elé a Büntető Törvénykönyv olyan módosítását, amely lehetővé teszi, hogy a kegyeletsértés tényállásába ütköző vétség akkor is szankcionálható legyen, ha az elhunytak nincs vagy nem ismert a magánindítvány előterjesztésére jogosult hozzátartozója.

II.3. A kegyeleti jogok sérelmének megelőzése érdekében az Obtv. 25. §-a alapján

javaslom

az önkormányzati miniszternek, hogy dolgozza ki és terjessze elő a 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet olyan módosítását, amely a jelenleginél részletesebben szabályozza a temetkezési közszolgáltatást, különösen a temető kiürítésének, a sírnyitásnak és az exhumálásnak a rendjét (például hogyan kell gondoskodni a maradványok összegyűjtéséről, tárolásáról, szállításáról). Megfontolásra javaslom továbbá, hogy a minisztérium dolgozzon ki módszertani útmutatót a temetkezési szolgáltatások végzésével kapcsolatban, amely mind az e tevékenységet ellátó vállalkozók, mind a szolgáltatást igénybe vevő állampolgárok tájékozódását segítené.

3. A vizsgálat megállapításai

3.1. Soroksár (*Schorokschar*) nemzetiségi jellege

Soroksár gazdag német nemzetiségi hagyományokkal rendelkezik. A török hódoltság alatt elnéptelenedett faluba az 1710-es évek végén költöztek be az első német telepesek. Nagyobb létszámú csoportjaik az 1730-as és 1740-es években érkeztek meg. Ebben kiemelkedő szerepe volt az ekkor már Soroksáron élő gazdának, Johann Jakob Forsternek, akit az uradalom birtokosa, Grassalkovich Antal bízott meg német mezőgazdasági munkások toborzásával. A telepesek jelentős része a Rajna vidékéről és Elzászból érkezett. Munkájuk eredményeként Soroksár gyors fejlődésnek indult, már 1759-ben megkapta a vásártartási jogot, és az ezzel járó mezővárosi címet.

A német közösség meghatározó szerepet töltött be a település gazdasági és kulturális életében. A két világháború közötti időszakig általános volt a kétnyelvűség, a lakosság jelentős része (nem csak a német származásúak) beszélték, de legalábbis értették a helyi sváb nyelvjárást. Ez a fejlődési folyamat az 1946. évi kitelepítéssel szakadt meg. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a 18.897 fős teljes lakosságból 3898 személyt telepítettek át Németországba. Más kutatások szerint az elüldözöttek száma ennél is nagyobb volt, elérte a 6500 főt. A kitelepítettek ingó és ingatlan vagyona ellenszolgáltatás nélkül a magyar államra szállt. Sokan még a jogszabályban engedélyezett javaikat sem vihették magukkal.¹

Soroksár napjainkban tudatosan törekszik nemzetiségi gyökereinek ápolására. Geiger Ferenc polgármester maga is nyíltan vállalja német származását. A negyedik ciklusát töltő német kisebbségi önkormányzat mellett több társadalmi szervezet is feladatának tekinti, hogy segítse a nemzetiségi hagyományok ápolását, továbbörökítését, így például: Soroksári Német Klub, Soroksári Német Nemzetiségi Táncegyesület, Soroksári Svábok Független Egyesülete, Német Nemzetiségi Kultúregyesület. A kerületben rendszeresen tartanak német kulturális rendezvényeket: német nyelvű vers- és prózamondó verseny, nemzetiségi tánccsoportok és zenekarok fellépése, a Holbig ifjak felvonulása, a német kisebbségi önkormányzat által szervezett búcsú stb. A Grassalkovich Antal Általános Iskola pedagógiai munkájában kiemelt helyen szerepel a német nemzetiségi (kéttannyelvű és nyelvoktató) oktatás.

3.2. A soroksári temetők története

A Soroksárra betelepült svábok először a Duna mellett használtak egy kis területet temetőként. Ezt követően már 1762-ben szükségessé vált egy másik temető kialakítása is. A telepesek többnyire katolikus területekről érkeztek, így az első temetők is e vallásfelekezethez tartoztak. 1946-ra a településen 3 katolikus, 1 evangélikus és 1 zsidó temető volt található. A temetők sorsát jelentősen befolyásolta, hogy a kitelepítést követően – hozzátartozók hiányában – sok sírhely gondozatlanná vált.

Az 1949. évi XXVI. törvény Soroksárt – hét várossal és tizenöt további nagyközséggel együtt – Budapesthez csatolta. E döntés értelmében a nagyközség Pesterzsébettel összevonva alkotta a főváros XX. kerületét.

¹ A kitelepítettek által magukkal vihető ingóságok körét így határozta meg a Belügyminisztérium: személyenként két gyűrű, egy pár fülbevaló, egy nyaklánc, egy karóra, egy zsebóra, egy karkötő és egy melltű, ha ezeket nem díszítette drágakő vagy igazgyöngy. Az úti élelmiszer (7 kiló liszt vagy tésztaemű, kenyér, 1 kiló zsír, 2 kiló húsemű, 2 kiló hüvelyes, 8 kiló burgonya), valamint az elvihető ingóságok (konyhaeszköz, ágynemű, fehérnemű, kisebb szerszámok) összesen személyenként száz (más források szerint ötven) kilót tehetek ki.

Az ún. Nagy-Budapest létrejöttével a települési önállóságukat elvesztett peremkerületekben működő 87 temető többsége (a budai oldalon 23, a pesti oldalon 52) megszűnt. A pesterzsébeti temető Soroksár határában található, így egyre inkább a két kerületrész közös köztemetőjévé vált.

A Budapesti Temetkezési Intézet Zrt. vezérigazgatója nem tudott tájékoztatást adni arról, hogy a soroksári Déli temetőbe, valamint a Szentlőrinci úti temetőbe melyik évben temettek utoljára, illetve mikor történt meg a lezárásuk. A Déli temető esetében azonban úgy vélte, hogy ez kb. 60 évvel ezelőtt lehetett.

1985. november 6-án a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága utasította a Közmű- és Mélyépítési Főigazgatóságot a soroksári temetők kiürítésére. A Főigazgatóság által felügyelt Fővárosi Temetkezési Intézet napilapokban közölt és kifüggesztett hirdetményekben tudatta az érdekelteket, hogy a kiürítés előtt kérhetik elhunyt hozzátartozóik maradványainak és síremlékeinek más temetőbe való áthelyezését. A jelentkezés határideje a Déli temető esetében 1985. augusztus 15-e, a Szentlőrinci úti temető esetében pedig 1986. március 31-e volt. A hozzátartozók kérésére ekkor folytak ugyan exhumálások, ám a temetők teljes kiürítése nem történt meg. A vizsgálat során nem sikerült tisztázni, hogy a temető jellegre utaló sajátosságok mikor tűntek el véglegesen, de valószínűsíthető, hogy ez a pusztulás több évtizeden át tartott, és az 1980-as évek végére a sírjelek (sírkövek) többsége már nem állt.

A lakosok 1992-ben helyi népszavazáson kifejezésre juttatott akaratának megfelelően az 1994. évi XLIII. törvény Soroksárt Budapest XXIII. kerületévé nyilvánította. A kerületben jelenleg nincs működő köztemető.

3.3. A temetők területét érintő kerületi önkormányzati döntések

Az egykori temetők a rendszerváltozást követően a soroksári kerületi önkormányzat tulajdonába kerültek. A Déli temető a képviselő-testület 25/2002. (VII.19.) rendelettel jóváhagyott részletes rendezési terve szerint építési övezetben van. 2003 decemberében Schurina Tamás határozatlan időre mezőgazdasági művelés céljára haszonbérbe vett az ingatlanból 6000 m²-t. 2005. nyarán a vállalkozó földmunkálatokat kezdett a területen. A munkagépek emberi csontokat fordítottak ki a földből, és sírkövek is felszínre kerültek, Ebben az időszakban fényképekkel dokumentált sajtóhíradások jelentek meg arról, hogy az emberi maradványok egy részét a környékbeli kóbor kutyák hordták szét. Ez kiváltotta a helyi civil szervezetek tiltakozását.

A Szentlőrinci úti temető területét a kerületi önkormányzat 2000. március 31-én határozatlan időre kötött szerződéssel Schubert István részére adta haszonbérbe. Két évvel később a bérlő vételi ajánlatot tett arra hivatkozva, hogy a területen a csatornaépítéshez használt gépeinek kíván telephelyet építeni. A képviselő-testület 458/2003. (XII. 9.) Ök. számú határozatával úgy döntött, hogy értékesíti az ingatlant a haszonbérelőnek. Ennek előkészítéseként a volt temetőt beépítetlen területté kívánták nyilvánítani. Ehhez az ÁNTSZ XX. és XXIII. kerületi Intézete 2004. január 26-án kelt határozata szerint azzal a feltétellel járult hozzá, hogy az emberi maradványok gyűjtését és elszállítását a Budapesti Temetkezési Intézettel kell elvégeztetni. Az ÁNTSZ ugyanezen kerületi intézete 2004. április 20-án újabb szakvéleményt adott ki, ám ebben ez a feltétel már nem szerepelt. A kerületi önkormányzat nem intézkedett a temető kiürítése iránt, ennek ellenére a Fővárosi Kerületek Földhivatala 2004. október 12-én kelt határozatával átvezette a művelési ág megváltozását.

A képviselő-testület 331/2004.(VI.8.) Ök. határozatával felhívta a polgármestert az adásvételi szerződés aláírására. A határozat végrehajtásának határidejét a 4/2005. (I.18.) Ök. határozat 2005. február 28-ra módosította.

A Szentlőrinci úti temetőben végzett földmunkák során emberi maradványok kerültek felszínre. 2005. április 13-án az ÁNTSZ XX. és XXIII. kerületi Intézete tájékoztatta erről a kerületi jegyzőt, és azt kérte, hogy hívja fel az építetöt arra: gondoskodjék az esetlegesen még előkerülő csontok elszállításáról.

A Budapesti Temetkezési Intézet és az ÁNTSZ tehát jelezte, hogy a temetőt nem ürítették ki, annak területén emberi maradványok vannak. Ennek ellenére a polgármester és Schubert István 2005. május 2-án aláírták az ingatlan adásvételi szerződést.

2006. május 22-én az ÁNTSZ XX. és XXIII. kerületi Intézete ismételt megkereste a jegyzőt és a soron kívüli intézkedését kérte amiatt, hogy az ingatlan területén újabb emberi maradványokat találtak. A jegyző 2006. május 19-én felhívta a vevőt arra, hogy a csontok elszállításáról a Budapesti Temetkezési Intézet Rt. közreműködésével gondoskodjék. Nincs azonban adat arra, hogy a vevő megkereste volna ez ügyben a temetkezési intézetet.

A 2006. július 4-i képviselő-testületi ülésen az egyik képviselő kifogásolta a volt temető területének értékesítését. A hozzászólásra a jegyző 2006. július 18-án írásban válaszolt. Ismertette azt a jogszabályi rendelkezést, mely szerint „temetőt vagy temetőrészt a terület más célú felhasználása esetén a temetési helyek kiürítésével lehet megszüntetni”. Álláspontja szerint a Fővárosi Temetkezési Zrt. által hirdetményben közzétett határidő lejártát követően a temetőt lezárták. Kifejtette továbbá: „az önkormányzat számára egyértelmű, hogy de facto megtörtént a temető lezárása és a temetési helyek kiürítése (...) Jogi nonsense az adásvételi szerződést érvénytelennek titulálni”.

Az Állami Számvevőszék a kerületi önkormányzat gazdálkodási rendszerének 2006. évi átfogó ellenőrzése során feltárta, hogy a képviselő-testület egy még ki nem ürített temető értékesítéséről döntött. Ez ellentétes volt azzal, hogy a 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet 20. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a temető területét más célra hasznosítani csak a temetési helyek kiürítését követően lehet. A 2005. május 2-án megkötött adásvételi szerződés ezért jogszabályba ütközött és a Ptk. 200. § (2) bekezdése alapján semmis volt. A 2007 januárjában kelt számvevőszéki jelentés a szabályszerű vagyongazdálkodás érdekében a lezárt temetőkre kötött adásvételi, illetve bérleti szerződések felülvizsgálatát javasolta.

Önkormányzati képviselők beadványa alapján a Fővárosi Főügyészség Magánjogi Osztálya is vizsgálta a temetők hasznosításáról, illetve értékesítéséről szóló szerződéseket. A 2007. március 27-én kelt állásfoglalás szerint a haszonbérleti szerződések és az adásvételi szerződés jogszabályba ütköztek, mert megkötésük előtt a tulajdonos önkormányzat nem gondoskodott a temetők kiürítéséről. Jogsértő volt az is, hogy az adásvételi szerződés megkötésére nem versenytárgyalás alapján került sor. A polgármesterhez címzett megkeresés felhívta a figyelmet arra: a közérdekben okozott sérelem megszüntetése érdekében az ügyészség keresetet indíthat a szerződések semmisségének megállapítása iránt.

Ezeknek a felhívásoknak a hatására a képviselő-testület felmondta a haszonbérleti szerződést és 561/2007. (XII. 4.) Ök. sz. határozatával – az érintett vállalkozóval való egyezség révén – megszüntette az adásvételi szerződést is. A lezárt temetők területét az önkormányzat ismételt birtokba vette.

3.4. A Szentlőrinci úti temető kiürítése

Soroksár Önkormányzata 2007. július 23-án a Közbeszerzési Értesítő 2007/83. számában megjelentetett ajánlati felhívásával közbeszerzési eljárást indított a Szentlőrinci út melletti használaton kívüli temető kiürítésére (exhumálásra) és tereprendezésére. Műszaki, illetve szakmai alkalmassági követelményként határozták meg, hogy az ajánlattevő rendelkezzen a munka végzéséhez szükséges gépparkkal (minimálisan 2 db forgó felsővázas kotrógéppel, 4 db billenős tehergépkocsival, 1 db 8 tonnás vibrohengerrel), továbbá 10 fő saját állományú, más munkaviszonyban vagy egyéb tartós munkavégzésre irányuló jogviszonyban lévő, teljes munkaidőben foglalkoztatott földmunkavégzésben jártas fizikai dolgozóval. A különleges feltételek között rögzítették, hogy a szolgáltatás teljesítése nincs egy bizonyos foglalkozáshoz (képzettséghez) kötve.

A felhívásra egyedül a Deponátor Magas- és Mélyépítő Szolgáltató Kft. nyújtott be ajánlatot. A cégjegyzék adatai szerint a Kft. 2007. június 22-én – tehát a közbeszerzési ajánlati felhívás meghirdetése előtt egy hónappal – vette tevékenységi körébe a temetkezést, temetkezést kiegészítő szolgáltatást. A Kft. cégjegyzésre jogosult vezető tisztségviselője az a vállalkozó, aki előbb haszonbérbe vette a Szentlőrinci úti temető területét, majd egy semmis szerződéssel megvásárolta azt.

Az önkormányzat 2007. szeptember 10-én a Közbeszerzési Értesítő 2007/103. számában tette közzé az eljárás eredményéről szóló tájékoztatót. A nyertes ajánlattevő Deponátor Kft-től 44.970.000 forint + Áfa, azaz 53.964.000 forint ellenében rendelték meg a temető kiürítését. A szerződést a Kft. képviselőjében az a személy írta alá, aki korábban semmis szerződést kötött az önkormányzattal a Déli temető haszonbérletére.

A Deponátor Kft-nek a szerződés szerint 2007. november 30-ig a temető 26.993 m² területén kellett volna elvégeznie az exhumálást, ám ezt nem tudta határidőben teljesíteni. Az ajánlati felhívásban az egyik elbírálási szempontként határozták meg a késedelmes teljesítés esetén vállalt kötbér mértékét. Ennek ellenére a Kft-vel szemben az önkormányzat nem érvényesítette a kötbér követelést, ehelyett a szerződés módosításával 2007. december 31-ig meghosszabbította a teljesítés határidejét. Ezt azzal indokolták, hogy a temető bezárását követően a feltételezettnél jóval kisebb mértékben történt exhumálás, így emiatt „jelentősen megnövekedett a kézimunka igény”. A szerződés módosításáról való hirdetményt 2007. december 6-án adták fel és az a Közbeszerzési Értesítő 2008/6. számában jelent meg.

A Deponátor Kft. 2007 őszén kezdte el a munkálatokat. A rendelkezésekre álló fényképfelvételek azt támasztják alá, hogy a maradványok felszínre hozatala érdekében munkagépekkel feltúrták a területet, ezt követően folyt csak a kézi munkavégzés. Bizonyítható az is, hogy az emberi csontokat nem azonnal gyűjtötték össze. Több felvételen az látható, hogy az adott területen egyáltalán nincs munkavégzés, miközben szerteszét emberi maradványok (köztük teljes vagy részleges arc- és agykoponyák) hevernek. A temetőt az exhumálás idején nem kerítették körbe, így nem volt biztosítható a terület megfelelő őrzése.

A kerületi önkormányzat szerződésszerűnek fogadta el a Kft. teljesítését. Az elvégzett munka átadásáról és a megrendelő általi átvételéről szóló jegyzőkönyvet, valamint a megrendelői igazolást 2007. december 28-án állították ki. A szerződés teljesítésére vonatkozó hirdetmény a Közbeszerzési Értesítő 2008/7. számában 2008. január 16-án jelent meg. A rendelkezésekre álló adatok szerint az önkormányzat átutalta a temető kiürítéséért és a tereprendezéséért a szerződésben meghatározott ellenszolgáltatás (44.970.000 Ft + Áfa) teljes összegét.

A temető kiürítésének időszakában egyes szervezetek, illetve önkormányzati képviselők felvetették, hogy az elhunytak hamvait egy Soroksáron kialakítandó emlékparkban helyezték el. A polgármester a 2007. október 9-i testületi ülésen nem zárkózott el attól, hogy – ha erre van jogi lehetőség – ezt a megoldást válasszák. Kijelentette azonban, hogy tudomása szerint a hamvak elhelyezéséről a vállalkozó a Pesterzsébeti temetőben fog gondoskodni.

A Soroksári Svábok Független Egyesületének véleménye szerint 2007 őszén mintegy 2200 elhunyt exhumálása történhetett meg. A szervezet megpróbálta megtudni, hogy hová kerültek ezek a maradványok, azonban kérdéseire nem kapott egyértelmű választ a kerületi önkormányzattól. Emiatt a Budapesti Temetkezési Intézet Zrt. vezérigazgatójától kért felvilágosítást. A kapott válasz szerint az exhumált maradványok elhelyezésére az Intézet tulajdonában, illetve üzemeltetésében lévő „temetők egyikében sem került sor”. A vezérigazgató nem tudott tájékoztatást adni arról, hogy hol lehetnek a földi maradványok.

Eljárásom során azt a tájékoztatást kaptam a polgármestertől, hogy a Kft. „saját temetővel nem rendelkezett, ezért az exhumált emberi csontok elhamvasztásra és szétszórásra kerültek”. Nem pontosította azonban, hogy helyileg hol történt a hamvak szétszórása.

A kerületi jegyző 2009. március 12-én arról tájékoztatta a Soroksári Svábok Független Egyesületének elnökét, hogy a polgármester a 2007. október 9-i ülésen „esetleges lehetőségként és nem tényként vetette fel a földi maradványok elhelyezésére az Erzsébeti temetőt”. Ilyen mennyiségű kihantolt csont elhelyezése azonban Pesterzsébeten nem volt megvalósítható. A jegyző utalt ugyan arra, hogy a maradványokat elhamvasztották, ám ezzel kapcsolatban semmilyen további felvilágosítást nem adott.

A rendelkezésemre áll ugyanakkor egy 2008. január 7-én kelt jegyzőkönyv, mely szerint a Deponátor Kft. a Szentlőrinci temető felszámolása során exhumált 2332 személy csontjait „külön-külön sorszámozott nylon zsákba helyezve és 164 db exhumaládába rakva” átadta az Elmúlás 2004. Kft. részére. Az Elmúlás 2004 Kft. közvetített szolgáltatásként vállalta, hogy a „csontmaradványokat alvállalkozókkal elhamvasztatja és hamvakat Kaposvárott a köztemetőben elszórátja.” A szórás időpontjáról és pontos helyéről a Deponátor Kft-t értesíti, és részére átad egy urnát, hogy azt elhelyezhesse Soroksáron egy altemplom urnafülkéjében.

A temető kiürítése óta több mint 14 hónap telt el, ám a soroksári polgárok még mindig nem kaptak hivatalos tájékoztatást arról, hogy mi lett a sorsa a maradványoknak, ténylegesen megtörtént-e az elhamvasztásuk, és ha igen, úgy mikor és milyen körülmények között.

3.5. A lezárt temetők jelenlegi állapota.

Az elmúlt hetekben több sajtóhíradás is megjelent arról, hogy az állítólagosan kiürített Szentlőrinci temetőben továbbra is emberi maradványok találhatóak. Az ATV stábjának felvételei azt bizonyítják, hogy 2009 március elején a területen emberi csontok (koponyatöredék, álkapocs, combcsont) voltak elszórva.

Munkatársaim 2009. március 16-án felkeresték a temető területét és fényképfelvételeket készítettek. Ekkor már csak kisebb méretű csontokat, illetve csonttöredékeket találtak. Ezek egy részéről valószínűsíthető, hogy az exhumált sírokból kerülhettek elő, más részükről viszont csak szakértői vizsgálat állapíthatná meg, hogy emberi maradványok-e. Az egyik környékbeli lakó azt mondta, hogy néhány nappal korábban egy autó hajtott be a területre, és vélhetően ekkor szedték össze a többi maradványt.

Munkatársaim ugyanezen a napon a Déli temetőben is vizsgáldtak. A rendkívül elhanyagolt, szemetes területen több csontdarabot is találtak, ám ezekről – a szükséges szakértelem hiányában – szemrevételezés alapján nem volt eldönthető, hogy emberi vagy állati maradványok.

3.6. A temetők területének jövőbeli hasznosítására vonatkozó önkormányzati elképzelések

A Déli temető az egyik legértékesebb, örökpanorámás része Soroksárnak, ahonnan a kanyarodó Dunaágra lehet látni. Az elmúlt évtizedekben azonban a temetőt elhanyagolták, elgazosodott, szemét borította be. A soroksári képviselő-testület 248/2008. (V. 20.) Ök. sz. határozattal elfogadott Antiszegregációs Tervében az olvasható, hogy a Déli temető körüli utcák a kerület rosszabb státuszú területei közé tartoznak. A temető körüli rész „a városszövetbe ágyazódott szegregálódással fenyegetett”. A Tusa utca - Vágó köz - Délitemető utca - Gyáli patak által határolt kerületrész besorolása ugyan belterületi, lakóövezeti, ám a közművesítés az elektromos hálózat kivételével nem 100%-os, megvalósításához útszabályozásokra lenne szükség. A telekviszonyok sok helyütt rendezetlenek, a lakóépületek rossz állapotúak, az utak föld utak. A szegregálódással fenyegetett résztől délre eső terület ugyanakkor fejlődő környéknek mondható, a tulajdonosok a hatályos szabályozási tervnek megfelelően folyamatosan alakítják ki az építési telkeket.

A képviselő-testület a semmis haszonbérleti szerződés 2007. évi felmondása óta több ülésén is foglalkozott a Déli temető hasznosításának kérdésével. A 372/2007. (VI. 5.) Ök. sz. határozattal úgy döntött, hogy a temető egy részén emlékparkot kíván létesíteni.

A Soroksári Német Kisebbségi Önkormányzat elnöke már a határozathozatal előtt, 2007. május 17-én írásban jelezte az egyik önkormányzati frakció vezetőjének, hogy támogatják a temető kegyeleti helyének megfelelő emlékmű felállítását. A kisebbségi önkormányzat azt szeretné, ha a terület egy részének olyan funkciót adnának, amely egyrészt a lakókörnyezet minőségét emeli, másrészt biztosítja az emlékpark biztonságát, rendeltetésszerű, békés, rendszeres és életteli használatát.

A képviselő-testület 331/2008. (VI. 17.) Ök. sz. határozatával arról döntött, hogy a temető kiürítéséhez és a hasznosításához szükséges településrendezési terv elkészítéséhez szükséges költségeket a kerület 2009. évi költségvetésében biztosítja. Felkérte továbbá a Városfejlesztési és Kommunális Bizottságot, hogy tegyen javaslatot a szabályozási terv megrendelésére. A 480/2008. (XI. 11.) Ök. sz. határozat értelmében az önkormányzat a temető kiürítését követően a hasznosításnál azt az elképzelést támogatja, hogy a terület 1/3 részén emlékhely, kulturális, közösségi és egyéb funkciójú felépítmény, a terület 2/3 részén lakóövezeti funkció valósuljon meg.

E döntések ellenére a képviselő-testület a 2009. évi költségvetési rendeletben nem biztosította a temető kiürítésének és az emlékpark létrehozásának költségeit.

A Szentlőrinci úti temető hasznosítása ügyében azt a tájékoztatást kaptam a polgármestertől, hogy ez a terület és környéke a Fővárosi Szabályozási Keretterv szerint külterületi, mezőgazdasági besorolásban van, míg a Fővárosi Településszerkezeti Terv infrastruktúra-feltételekhez kötött, lakóövezeti fejlesztési területként említi. Ezekre a fejlesztésekre a polgármester szerint rövid és középtávon várhatóan nem kerül sor. Érintheti azonban ezt a területet egy tervezett elkerülő út, illetve egy gyűjtőút is, ám a nyomvonalokról még nincs döntés.

A közeljövőben tehát pénzügyi fedezet hiányában nem várható a Déli temetőben a kegyeleti célokat is szolgáló emlékpark létrehozása, miközben annak elvi támogatásáról már másfél éve döntött a képviselő-testület. Ezzel szemben a Szentlőrinci úri temető kiürítésére több mint 50 millió forintot költöttek el úgy, hogy a terület hasznosítására jelenleg még konkrét elképzelések sincsenek.

4. A panasszal kapcsolatos álláspontom

4.1. A kisebbségi jogok sérelme

A Nektv. 18. § (4) bekezdése kimondja, hogy a Magyar Köztársaság – törvények keretei között – biztosítja a kisebbségi közösségek építészeti, kulturális és vallási emlékei, hagyományai megőrzéséhez, ápolásához és átörökítéséhez fűződő jogait. Ez a rendelkezés az alapja a kisebbségi közösségek által használt egykori temetők – mint építészeti és kulturális értékek – megőrzésére vonatkozó állami és önkormányzati kötelezettségnek.

A temetők emellett az elődökre, a korábbi generációkra való emlékezés helyszínei is, így fontos szerepük van a településen élők vagy onnan elszármazottak nemzeti, etnikai identitástudatának kialakulásában, fennmaradásában. Különösen így van ez Soroksáron, hiszen a Németországba kitelepített több ezer ember és leszármazottaik számára ősük temetője lehetett az egyik legfőbb kapocs Magyarország felé. Azok a svábok pedig, akik az üldöztetés ellenére a településen (kerületben) maradhattak, közösségük jelenlétének egyik szimbólumaként tekinthettek a temetőre.

Megállapítható tehát: a kerületi önkormányzat a kisebbségi identitáshoz való egyéni és kollektív jog sérelmét idézte elő azzal, hogy semmit nem tett az egykori sváb temetők megőrzése érdekében, sőt azokat átadta (de legalábbis megpróbálta átadni) magánszemélyek, illetve vállalkozások számára. A kisebbségi kulturális jogok sérültek annak következtében, hogy a kerületi önkormányzat hagyta elenyészni a még fellelhető – esetenként több évszázados – sírjeleket (sírköveket).

4.2. A kegyeleti jogok sérelme

A panaszosok elsősorban kegyeleti okból kifogásolták a temetők tulajdon-, és használati jogának átadásáról hozott önkormányzati döntéseket, és azt, hogy az elhunytak kihantolását egy ilyen tevékenységet megfelelően elvégezni nem képes gazdasági társaságra bízták.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az egyenlő méltósághoz való jog az élethez való joggal egységben azt biztosítja, hogy ne lehessen az emberi életek értéke között jogilag különbséget tenni. Ez az értelmezés azon alapul, hogy az emberi méltósághoz való jog az embert életében illeti meg.

Ismert azonban olyan alkotmánybírósági döntés is, mely szerint a kegyeleti jog az emberi méltósághoz való jog részleges továbbélését jelenti a halál bekövetkezte után. A kegyeleti jog egyrészt az emberi méltóság egykori meglétéhez kapcsolódó védelmi igényt foglal magában, amely az elhunyt személyt az emberi nemhez való tartozás alapján illeti meg. Másrészt az elhunyt élete során megszerzett személyes és társadalmi megítélésének védelmét biztosítja. A kegyeleti jog tehát az elhunyt emberi méltóságának visszamenőleges tagadását tiltja. [997/B/2005. AB határozat]

A kegyeleti jogok sérelme elleni védelmet elsődlegesen a Ptk, a Btk, és a Temető törvény biztosítja.

4.2.1. A polgári jog rendelkezései

A Ptk 85. § (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy meghalt személy emlékének megsértése miatt bírósághoz fordulhat a hozzátartozó, továbbá az a személy, akit az elhunyt végrendeleti juttatásban részesített. Ha a meghalt személy (megszűnt jogi személy) jó hírnevét sértő magatartás közérdekbe ütközik, a személyhez fűződő jog érvényesítésére az ügyész is jogosult.

Polgári jogi értelemben az ember halálával jogképessége, személyisége megszűnik. A fenti rendelkezés ezért a hozzátartozók (végrendeleti örökösök) a halottról őrzött személyiségképe, illetve az elhunyt iránti érzéseik megsértése elleni védelmet biztosítja.

Ezek a rendelkezések a soroksári temetők ügyében nem hívhatók fel, mert nem az egyes hozzátartozók egyedi sérelme következett be, hanem egy egész közösségé, amelynek itt voltak eltemetve egykori tagjai. Az ügyészi keresetindításra pedig azért nincs lehetőség, mert nem az elhunytak jó hírnévhez való joga, hanem a kegyeleti jog egy másik eleme, az emberi maradványokról való tisztességes és méltó gondoskodás követelménye sérült.

4.2.2. A büntetőjogi tényállások

A Btk. több tényállása is védelmet biztosít a temetőben elhunytak emlékét sértő magatartásokkal szemben.

A Btk. 324. § (3) bekezdés b) pontja szerint rongálás büntette miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő az, aki temetési helyet, temetkezési emlékhelyet, illetőleg temetőben vagy temetkezési emlékhelyen a halott emlékére rendelt tárgyat rongál meg.

Ez a rendelkezés elsősorban nem az emberi maradványok, hanem a sírhellyel összefüggő tárgyak (sírjelek, sírhant stb.) büntetőjogi védelmét biztosítja. Az emberi maradványok jogellenes kiásása ugyanakkor jellemzően együtt jár a sírhely megbontásával is, így megvalósíthatja ezt a tényállást. Ezzel szemben a temető kiürítése szükségszerűen a temetkezési helyek felszámolásával jár együtt, így ha az exhumálást engedély alapján és szabályosan meghirdetve kezdik meg, fogalmilag kizárt a rongálás megállapítása.²

A Btk 181. §-a kegyeletsértésnek minősíti és egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel fenyegeti a halott vagy emlékének meggyalázását. A bírói gyakorlat szerint ez a vétség megvalósulhat a halott emlékének ápolására szolgáló síremlék, urna, emléktábla stb. megrongálásával, szétdúlásával, beszennyezésével.³ Kegyeletsértő továbbá a boncolás kivételével a halott testének megcsonkítása, és a temetés (hamvasztás) kivételével a holttest megsemmisítése is.

² Természetesen más a helyzet, ha a temető kiürítése jogsértő (például elmarad az erről való hirdetmény közzététele), ekkor ugyanis a sírhelyek felnyitása rongálásnak minősülhet.

³ A korábbi bírói gyakorlat szerint a temetőben levő síremlékek megrongálása a rongáláson túlmenően a kegyeletsértés vétségét is megvalósítja (BH1982. 321.). Ez a döntés még azelőtt született, hogy a temető rongálását a rongálás minősített eseteként szabályozta volna a jogalkotó. A kettős büntetőjogi értékelés tilalmára figyelemmel azonban kérdéses, hogy tartható-e ez az értelmezés.

A temetkezési szolgáltatásban közreműködők a munka során kötelesek méltó magatartást tanúsítani. Abban az esetben, ha egy temető kiürítése során nem e követelmény szerint járnak el, és meggyalázzák az emberi maradványokat, ez a magatartás kegyeletsértésnek minősülhet.

A Btk. 183. § (3) bekezdése értelmében a kegyeletsértés magánindítványra üldözendő bűncselekmény. A magánindítvány előterjesztésére az elhalt hozzátartozója és örököse jogosult.

Az egykori soroksári temetőben felszínre került emberi maradványokról nem lehet tudni, hogy ki volt az elhunyt, így a hozzátartozók nem lelhetők fel. Annak ellenére tehát, hogy a Szentlőrinci úti temető kiürítése során olyan cselekmények történtek, amelyek az általános erkölcsi normák szerint kegyeletsértőek, ezek ügyében nem indítható nyomozás.

Nyilvánvaló, hogy a hozzátartozók (örökösök) akaratának kell elsődlegesen érvényesülnie azzal kapcsolatban, hogy kívánják-e az elhunyt holttestét vagy emlékét meggyalázó személy megbüntetését. Megítélésem szerint azonban a kegyeletsértés az emberiség követelményét sértő, a társadalmi együttélésel össze nem férő cselekmény, ezért akkor is indokolt lenne büntetőjogi úton szankcionálni, ha nincs vagy nem ismert a magánindítvány előterjesztésére jogosult hozzátartozó (örökös). Nem látom alkotmányos indokát annak, hogy a büntetőjog nem egységesen biztosítja a védelem elvi lehetőségét minden elhunyt számára. A magánindítvány előterjesztésekor csak a hozzátartozói minőséget kell igazolni, az azonban nem feltétel, hogy a feljelentő ismerje az elhunytat. (Így tehát akár a több generációval később született hozzátartozó is előterjesztheti a magánindítványt.) Ezzel szemben, ha valaki hozzátartozó vagy örökös nélkül hal meg, a holttestének vagy emlékének meggyalázása miatt nem indulhat büntetőeljárás.

Javaslom ezért, hogy a jogalkotó akkor is tegye lehetővé a kegyeletsértő cselekmény büntetőjogi szankcionálását, ha az elhunytak nincs vagy nem ismert a magánindítvány előterjesztésére jogosult hozzátartozója.

4.2.3. A temetkezési jogszabályokban meghatározott követelmények

I.) A jogi szabályozás nem teszi lehetővé, hogy a sírhely tulajdonjogának megszerzésével legyen biztosítható az elhunyt „végső nyugalma” egy adott temetőben. A korlátlan időre szóló birtoklás és használat joga a temető rendeltetésszerű használatát, folyamatos működését akadályozná. A temető befogadóképessége véges, az e célra felhasználható föld nagysága korlátlanul nem növelhető. Az állam ezekre az ésszerű okokra tekintettel korlátozta a sírhelyek tulajdonjogának megszerzését. [529/B/1999. AB határozat]

A hatályos jogszabályok lehetőséget adnak arra, hogy a temető területét a temetési helyek kiürítése után más célra használják fel. A kegyeleti jogoknak azonban a temető kiürítése során is érvényesülnie kell.

Ennek egyik fő garanciája, hogy a Temető törvény 25. § (1) bekezdés 1) pontja temetkezési szolgáltatásként határozza meg az exhumálást. Ilyen tevékenységet tehát az végezhet, aki rendelkezik a 25/2008. (IV. 29.) ÖTM rendelet 10. számú melléklete szerint temetkezési szolgáltató szakképesítéssel. Ennek feltétele egy 800 órás, fele-fele arányban elméleti és gyakorlati részből álló képzés elvégzése, valamint a temetkezési szolgáltatásban igazoltan eltöltött 2 éves gyakorlat. A 19/2006. (IV. 12.) BM rendelet négy képzési helyet sorol fel, amely jogosult az e szakképzettséghez szükséges szakmai vizsga megszervezésére.

A soroksári önkormányzat ezzel szemben a Szentlőrinci úti temető kiürítésére kiírt közbeszerzési eljárást úgy hirdette meg, hogy a szolgáltatás teljesítése nincs egy bizonyos foglalkozáshoz, képzettséghez kötve. Az ajánlati felhívásban az exhumálásban részt vevő fizikai dolgozóktól is csak földmunkavégzésben való jártasságot követelte meg.

A Deponátor Kft-nek nincs gyakorlata a temetők kiürítésében, magát a temetkezési szolgáltatást is csak egy hónappal az ajánlati felhívás közzététele előtt vette tevékenységi körébe. Az önkormányzattal kötött vállalkozási szerződésben Schurina Tamást jelölik meg „építésvezetőként”. A szerződésben nincs utalás arra, hogy az exhumálásban olyan személy is részt venne, aki rendelkezik a temetkezési szolgáltatás nyújtásához szükséges képesítéssel.

Megállapítható tehát, hogy a soroksári önkormányzat jogsértő módon írta ki a közbeszerzési eljárást, mert az ajánlattevővel szemben nem határozott meg olyan alkalmassági követelményeket, amelyeket a temetkezési jogszabályok elrendelnek. Jogsértő az is, hogy a Deponátor Kft. nem temetkezési szolgáltatásként végezte el a Szentlőrinci úti temető kiürítését, hanem lényegében egyszerű „földmunkaként”.

II.) A Temető törvény 1. §-a az alapelvek között fogalmazza meg, hogy a tisztességes és méltó temetés joga mindenkit megillet. Ennek az általános érvényű követelménynek az exhumálás során is érvényesülnie kell. A temető kiürítése nem történhet tehát olyan módon, amely sérti az elhunytak kegyeleti jogát.

A hatályos jogszabályi rendelkezések nem határozzák meg pontosan, hogyan történhet az exhumálás. A 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet a sírnyitással összefüggésben csak néhány kérdést szabályoz. Így előírja, hogy sír vagy sírbolt felnyitását az Állami Népegészségügyi és Tisztifőorvosi Szolgálat a temető fekvése szerint illetékes városi vagy fővárosi kerületi intézete engedélyezheti. A temetési hely, sírbolt felnyitását az ÁNTSZ engedélyében és a temetőszabályzatban foglaltak szerint kell elvégezni. Exhumálás, hamvak kivétele céljából történő felnyitás esetén a temető üzemeltetője, legkésőbb a munka megkezdése előtt 10 nappal a temetőben (hirdetőtáblán) a sírhelytábla, sírhelysor, temetési hely számát, a sírjelen feltüntetett adatok körét, és az exhumálás idejét tartalmazó közleményt helyez el.

Részletes jogi szabályozás hiányában nem tudok megfogalmazni követelményeket arra vonatkozóan, hogyan kellett volna történnie a Szentlőrinci úti temető kiürítésének. (Az is csak a temetkezési szolgáltatóval szembeni vizsgakövetelményeket meghatározó ÖTM rendeletből tűnik ki, hogy a kiásott csontokat „fóliába vagy exhumálódába” kell helyezni.)

A 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet 50. § (2) bekezdése azonban előírja, hogy a temetkezési szolgáltatásban közreműködők a munka során kötelesek méltó magatartást tanúsítani. A temető kiürítésére kötött szerződés is rendelkezik arról, hogy a vállalkozónak kiemelten be kell tartania a kegyeleti szempontokat. Ez a követelmény a rendelkezésekre álló fényképfelvételek szerint nem teljesült. Az exhumálás lebonyolításának – a jelentés 3.4. pontjában ismertetett – módja elfogadhatatlan, sérti mindazokat a soroksári lakosokat, akiknek felmenőit, hozzátartozóit vagy akár csak az ismerőseit a Szentlőrinci úti temetőben helyezték nyugalomra.

Vizsgálatom alapján valószínűsíthető, hogy a kiürítés ellenére is emberi maradványok találhatóak a volt temető területén. Ez a tény önmagában megalapozza annak kimondását, hogy az elvégzett exhumálás nem volt szakszerű, illetve kegyeletsértő módon végezték el.

Az önkormányzat és a Deponátor Kft. közötti szerződés értelmében a vállalkozó köteles volt a munkálatokról naplót vezetni, és ennek részeként napi négy digitális felvételt kellett készítenie. Előírták azt is, hogy a vállalkozó köteles a megrendelő képviselője számára az ellenőrzést, a munkavégzés megtekintését lehetővé tenni.

Megállapítható tehát, hogy a Deponátor Kft. kegyeletsértő módon és nem szakszerűen ürítette ki a Szentlőrinci úti temetőt. Felelősség terheli azonban a kerületi önkormányzatot is, mert nem ellenőrizte megfelelően a munkálatokat, illetve nem kényszerítette ki, hogy az exhumálás a kegyeleti szempontok érvényesülésével történjék.

III.) Az exhumálás nem egyszerűen az emberi csontok kiásását jelenti, hanem a maradványokról való megfelelő gondoskodást is. A 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet 20. § (4) bekezdése előírja, hogy „a holttestmaradványokat (az urnákat) a kiürítésre megjelölt időpontot követő 6 hónap elteltével – az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatnak a temető fekvése szerint illetékes városi, fővárosi kerületi intézete jelenlétében – közös sírhelyben kell elhelyezni, illetve a hamvak az arra kijelölt helyen szétszórhatók”.

A Deponátor Kft.-nek tehát az is kötelessége volt, hogy az emberi maradványok közös sírba helyezéséről vagy elhamvasztásáról gondoskodjék. Ennek úgy kívánt eleget tenni, hogy megállapodást kötött az Elmúlás 2004. Kft.-vel. Ez arra vonatkozott, hogy a közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződésben meghatározott szolgáltatás egy részét (a kihantolt csontok elhamvasztását és azok szétszórását) nem a nyertes ajánlattevő teljesíti, hanem közvetített szolgáltatás keretében az Elmúlás 2004 Kft. által megbízott alvállalkozó.

Látszólag tehát a Deponátor Kft. nem vett igénybe alvállalkozót, legalábbis közvetlen szerződéses kapcsolatba nem került vele. A közvetített szolgáltatásra való hivatkozás arra utal, hogy az Elmúlás 2004. Kft. a saját nevében, de a Deponátor Kft. javára rendelte meg a hamvasztást, majd a hozzá benyújtott számlát továbbszámlázta a közbeszerzési eljárás nyertesének. Ezt a konstrukciót azért választották, mert a Soroksári Önkormányzat az ajánlati felhívás VI.3.8) pontjában előírta, hogy az ajánlattevőnek az ajánlatában meg kell jelölnie a közbeszerzés értékének 10%-át meghaladó mértékben igénybe vett alvállalkozót.⁴ A Deponátor Kft. a benyújtott ajánlatában (ismerve azt is, hogy a szerződés része az exhumált csontok elhamvasztása vagy szétszórása) sem alvállalkozót, sem olyan részmunkát nem jelölt meg, amelynek elvégzésre teljesítési segédet kívánna igénybe venni.⁵

E vizsgálat keretében nem eldönthető, hogy jogszerű volt-e a szerződéseknek ez a láncolata. Tény azonban, hogy az exhumált maradványok elhelyezésére (hamvasztására) is szerződött Kft. e kötelezettségét olyan alvállalkozóra hárította, akinek tevékenységére semmilyen rálátása nem volt az adott szolgáltatást megrendelő önkormányzatnak.

⁴ A közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény (Kbt.) 4. § 2. pontja szerint alvállalkozó: az a szervezet (személy), amellyel (akivel) az ajánlattevő a közbeszerzési eljárás alapján megkötött szerződés teljesítése céljából, e szerződésre tekintettel fog szerződést kötni vagy módosítani, kivéve, ha a szervezet (személy) tevékenységét kizárólagos jog alapján végzi.

⁵ A Kbt. 304. § (1) bekezdés szerint „A szerződést a közbeszerzési eljárás alapján nyertes ajánlattevőként [91. § (2) bekezdése, 52. §] szerződő félnek kell teljesítenie.” A Kbt. 304. § (2) bekezdése szerint „Az ajánlattevőként szerződő fél teljesítésében - ha az ajánlatkérő a felhívásban előírta a közbeszerzés értékének tíz százalékát meghaladó mértékben igénybe venni kívánt alvállalkozók megjelölését - csak az ajánlatban megjelölt alvállalkozó működhet közre; ebben az esetben az alvállalkozó sem vehet igénybe saját teljesítésének tíz százalékát meghaladó mértékben teljesítési segédet”.

Így állhatott elő az a helyzet, hogy a soroksári társadalmi szervezetek kérésük ellenére hónapok óta nem kapnak egyértelmű tájékoztatást arra vonatkozóan, hogy mikor, mely településen és ki végezte a maradványok hamvasztását, illetve hol vannak jelenleg ezek a hamvak. Ezekre a kérdésekre a vizsgálatom során én sem kaptam választ a kerületi önkormányzattól.

A rendelkezésemre álló iratok tanulmányozásakor észleltem azt is, hogy 2007. december 28-án a kerületi önkormányzat részéről megtörtént a Deponátor Kft. által végzett munka átvétele. Ugyanezen a napon a megrendelő önkormányzat kiállította az igazolást arról, hogy a Kft. a volt temető felszámolásának feladatát elvégezte és befogadta az 53.964.000 forint (44.970.000 forint + Áfa) összegű számlát. A szerződészerű teljesítésről szóló közbeszerzési tájékoztatót 2008. január 7-én adták fel, miközben bizonyítható, hogy ekkor még az emberi maradványokat műanyag zsákokban és exhumaládákban tárolták.

IV.) Az exhumálás szükségszerűen sírnyitással jár, amelyhez a 145/1999. (X. 1.) Korm. rendelet 40. §-a értelmében be kell szerezni az ÁNTSZ illetékes intézetének engedélyét.

A Szentlőrinci úti temető kiürítése bizonyíthatóan megkezdődött 2007. szeptember végén, október elején. Ennek ellenére a birtokomban kizárólag egy 2007. december 21-i keltezésű „közegészségügyi szakvélemény” van, amelyet az ÁNTSZ X.-XVII. kerületi Intézete a fővállalkozó Deponátor Kft. és az alvállalkozó Elmúlás 2004. Kft. kérelmére adott ki. Ebben röviden (mindössze egy oldal terjedelemben) összefoglalják a temető felszámolási munkálatok végzése során érvényesítendő követelményeket.

E szakvélemény alapján nem lehetett volna elvégezni az exhumálást, mert egyrészt már a munkálatok megkezdése után adták ki, másrészt a temető fekvése szerint nem ez a kerületi ÁNTSZ intézet volt illetékes közreműködni az eljárásban.

4.3. A temető területének hasznosításáról szóló önkormányzati döntések törvényessége

Az Állami Számvevőszék és a Fővárosi Főügyészség 2007. évi megállapításai szerint a kerületi önkormányzat jogsértő módon hasznosította a temető területét. Miután a semmis haszonbérleti és adásvételi szerződéseket már felbontották, ezen önkormányzati döntések ügyében nincs szükség az intézkedésemre.

A szerződések megkötésével összefüggésben azonban egyértelműen felvetődik a jegyző felelősségének a kérdése. A Budapesti Temetkezési Rt-től és az ÁNTSZ illetékes intézetétől kapott tájékoztatás alapján tudnia kellett arról, hogy a temetők nincsenek kiürítve, így nem adhatók haszonbérbe, illetve nem idegeníthetők el. Ennek ellenére nincs adat arra, hogy jelezte volna a képviselő-testületnek az előkészítés alatt álló döntéseik jogsértő jellegét. Sőt, 2006. július 18-án kelt levelében jogi nonszensznek minősítette, hogy érvénytelen lenne a temető eladásáról szóló szerződés. A jegyzővel szembeni fegyelmi eljárást csak azért nem kezdeményezem, mert a kötelezettségzegés felfedése (vagyis a szerződések semmisségének számvevőszéki és ügyészségi jelzése) óta letelt az annak megindítására a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény 51. §-a alapján nyitva álló határidő. Az elkövetett mulasztás jogi és erkölcsi súlyára figyelemmel azonban azt is megkérdőjelezhetőnek tartom, hogy indokolt-e továbbra is biztosítani számára a kiemelkedő szakmai munka elismeréseként adományozott címzetes főjegyzői címet. E cím visszavonását a helyi önkormányzatok törvényességi ellenőrzését végző szerv kezdeményezhetné, ám a közigazgatási hivatalok jogutód nélküli megszűnése miatt jelenleg nincs ilyen szerv.

5. Összegző megállapítások

Soroksárra a XVIII. század első felében költöztek be nagyobb létszámban német telepesek. A török hódoltság idején elnéptelenedett település a munkájuk eredményeként gyors fejlődésnek indult és elnyerte a mezővárosi címet.

A helyi sváb közösség egykor három temetővel is rendelkezett. A II. világháborút követően több ezer (egyres források szerint 3898, más kutatás szerint 6500 főnél is több) német lakost telepítettek ki Németországba. A hozzátartozók elüldözése miatt a temetőben található sírok egy részéről nem volt, aki gondoskodjék. Soroksárt 1949-ben a fővároshoz csatolták, és a pesterzsébeti temető vált a két kerületrész közös köztemetőjévé.

A Déli temető és a Szentlőrinci temető kiürítését 1985-ben, illetve 1986-ban meghirdették, ám ezt nem végezte el a Fővárosi Temetkezési Intézet. A temetők egyre jobban pusztultak, az 1980-as évek végére a sírjelek többsége ledőlt.

A temetkezési jogszabályok értelmében a temető területét csak a sírhelyek kiürítése után lehet más célra hasznosítani. Ennek ellenére a soroksári önkormányzat ezeket az ingatlanokat haszonbérbe adta, majd a Szentlőrinci úti temetőt elidegenítette. Az Állami Számvevőszék és a Fővárosi Főügyészség azonban 2007-ben jelezte, hogy ezek a szerződések jogszabályba ütköznek, ezért semmissek. A szerződéseket emiatt megszüntették és a temetőket az önkormányzat ismét birtokba vette. A Déli temető területe jelenleg rendkívül elhanyagolt, illegális személtlerakónak használják.

A kerületi önkormányzat 2007-ben közbeszerzési eljárást írt ki a Szentlőrinci temető kiürítésére. A nyertes ajánlattevő Deponátor Kft. vezető tisztségviselője az a vállalkozó, aki korábban egy semmis szerződés alapján megvásárolta ezt a területet.

Az exhumálást végző kft-nek nincs tapasztalata az ilyen munkában, a temetkezési szolgáltatást a közbeszerzési ajánlati felhívás közzététele előtt egy hónappal vette tevékenységi körébe. Fényképfelvételek bizonyítják, hogy a temető kiürítése kegyeletsértő módon történt. Emiatt megállapítható a kerületi önkormányzat felelőssége is, mert nem ellenőrizte megfelelően az exhumálás lefolytatását.

A Kft. az ajánlatában nem jelölte meg, hogy alvállalkozót kívánna igénybe venni, ennek ellenére a maradványok elhamvasztását egy másik – máig ismeretlen – gazdasági társaságra bízta. A nyertes ajánlattevő tehát a szerződésben meghatározott kötelezettségét olyan alvállalkozóra hárította, akinek tevékenységére semmilyen rálátása nem volt az adott szolgáltatást megrendelő önkormányzatnak.

A mai napig nem lehet egyértelműen tudni, hogy hol, milyen körülmények között és ki végezte az exhumált emberi maradványok elhamvasztását és mi lett ezeknek a hamvoknak a sorsa.

A temető kiürítése nem volt szakszerű, még 2009 márciusában is vélhetően emberi csontok voltak találhatóak ezen a területen. Valószínűsíthető az is, hogy a sírnyitáshoz nem szerezték be az Állami Népegészségügyi és Tisztifőorvosi Szolgálat illetékes intézetének az engedélyét.

Az exhumálás nem jogszerű lefolytatása miatt kérdéses, hogy jogi értelemben kiürítettnek minősül-e a temető.

A kerületi önkormányzat már 2007. december 28-án szerződészerűen teljesítettnek fogadta el a Kft. által 44.970.000 forint + Áfa, azaz 53.964.000 forint ellenében végzett munkát, miközben ekkor még az emberi maradványokat bizonyíthatóan zsákokban és exhumálásában tárolták.

A kerületi önkormányzat a kisebbségi identitáshoz való egyéni és kollektív jog sérelmét idézte elő azzal, hogy semmit nem tett az egykori sváb temetők megőrzése érdekében, sőt azokat átadta (de legalábbis megpróbálta átadni) magánszemélyek, illetve vállalkozások számára. A kisebbségi kulturális jogok sérültek annak következtében, hogy a kerületi önkormányzat hagyta elenyészni a még fellelhető – esetenként több évszázados – sírjeleket (sírköveket).

A temetkezési jogszabályok megsértése miatt a felügyeleti szerv, illetve az exhumálási eljárásban szakhatósággént közreműködő ÁNTSZ intézkedését kérem. Indokoltnak tartom ugyanakkor a temető kiürítéséről szóló szerződések, és az azok alapján történt kifizetések ügyészségi vizsgálatát is.

Budapest, 2009. március

Dr. Kállai Ernő